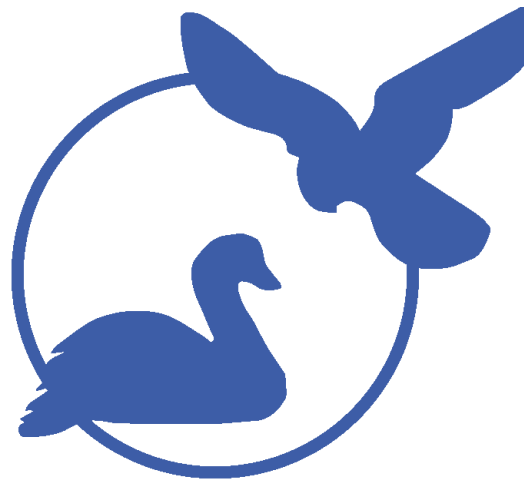

Protocol voor leesproblemen (en dyslexie)

**Katholieke Basisschool
Franciscus**

Handboek bij zwakke lezers en spellers

maart 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1: Dyslexie	3
1.1. Wat is dyslexie?	3
1.2. De oorzaken van dyslexie	3
1.3. De mogelijke gevolgen van dyslexie	4
Hoofdstuk 2: Signalering	5
2.1 Signalering risicoleerlingen leerjaar 1 en 2	5
2.2. Signalering risicoleerlingen leerjaar 3	6
2.3. Signalering risicoleerlingen leerjaar 4	7
2.4. Signalering risicoleerlingen leerjaar 5 tot en met 8	8
2.5. Registratie en observatie	9
Hoofdstuk 3: Begeleiding risicoleerlingen	10
3.1 Begeleiding in leerjaar 1-2	11
3.1.1. BOUW!	11
3.2 Begeleiding in leerjaar 3	12
3.2.1. Connect	13
3.2.2. Tutorlezen	13
3.3 Begeleiding in leerjaar 4	13
3.3.1. Taal in Blokjes	12
3.4 Begeleiding in leerjaar 5 t/m 8	14
3.4.1. RALFI	15
3.4.1.1. CUVAR-methode	15
Hoofdstuk 4: Verwijzen specialistische dyslexiezorg	16
4.1 Criteria ernstige dyslexie	16
Hoofdstuk 5: Stappenplan	17
Hoofdstuk 6: Compensatie en begeleiding	19
6.1 Compensatie en dispensatie op school	19
6.2 Begeleiding buiten de school	19
6.3 Voortgezet onderwijs	19
Bronnen	20
Bijlagen	21

Inleiding

Het doel van dit protocol is een kwaliteitsverbetering van het onderwijs aan zwakke lezers en spellers. Het protocol beoogt dat leerlingen in de leerjaren 1 t/m 8 de basisprincipes en basisvaardigheden van lezen en spellen onder de knie krijgen. Dat wil zeggen dat zoveel mogelijk leerlingen de elementaire leeshandeling toe kunnen passen, eenvoudige verhalen en informatieve teksten kunnen lezen en verhalen en boodschappen op hun niveau kunnen schrijven. Om bij leerlingen een zo hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid te kunnen bereiken, worden hoge eisen gesteld aan de pedagogische en didactische aanpak binnen de school. Voor de leerkracht brengt dit een differentiatie van het leeraanbod met zich mee.

Het protocol is bedoeld om leerkrachten een houvast te geven bij het vroegtijdig onderkennen en aanpakken van leesproblemen. Uit onderzoek is bekend dat hoe eerder leesproblemen kunnen worden opgespoord, hoe groter de kans is dat een interventieprogramma succes heeft. Voor een belangrijk deel kunnen leesproblemen dankzij vroegtijdig ingrijpen binnen het regulier onderwijs worden verholpen. In sommige gevallen zijn de leesproblemen dermate complex en hardnekkig dat hulp van buitenaf noodzakelijk is om tot een nadere diagnose en hulp te komen. Door uit te gaan van een protocol waarin volgens vastomlijnde kaders wordt gewerkt, kan de aanpak van leesproblemen op een efficiënte manier vorm krijgen.

Naast een planmatige aanpak om leesproblemen te voorkomen en te behandelen zal in dit protocol ook aandacht zijn voor hoe de school het onderwijs aanpast in de vorm van compensatie en aanpassing van materialen en leerstof en beoordeling hiervan.

Bij het opstellen van dit protocol is gebruik gemaakt van de protocollen Leesproblemen en dyslexie voor het basisonderwijs (Scheltinga, Gijssels, Van Dreunen & Verhoeven, 2011).

Voor meer informatie omtrent dyslexie, verwijzen wij naar de bronnen genoemd in [bijlage 3](#).

Hoofdstuk 1: Dyslexie

In Nederland heeft ongeveer tien procent van de leerlingen op de basisschool moeite met leren lezen en spellen. Ongeveer vier procent van deze leerlingen heeft problemen met lezen en spellen als gevolg van dyslexie.

Goed kunnen lezen en spellen is belangrijk om te kunnen functioneren in onze geletterde maatschappij. In de laatste jaren van de twintigste eeuw is er een serieus begin gemaakt met het terugdringen van het functioneel analfabetisme in Nederland.

Terugkijkend op deze periode mag geconstateerd worden dat voorkomen beter is dan genezen: als leerlingen met preventieve maatregelen beter kunnen worden voorbereid op datgene wat ze gaan leren, dan kunnen ze beter meedoen in de klas en vallen ze minder uit. Alles begint met goed onderwijs. De algemene doelstelling van de begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen en dyslexie is het bereiken van een zo hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid.

1.1. Wat is dyslexie?

In Nederland wordt officieel de volgende definitie voor dyslexie gehanteerd: "Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren van het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (Stichting Dyslexie Nederland, 2008)."

De hardnekkigheid wordt aangetoond door het afnemen van herhaalde testen over een langere periode. Het vaardigheidsniveau van lezen op woordniveau en/of spelling ligt significant lager, gegeven diens leeftijd en omstandigheden, dan gevraagd wordt. Hierbij leiden extra, planmatige en intensieve maatregelen en remediëringsinspanningen nauwelijks tot een verbetering van lees- en/of spellingvaardigheid.

1.2. De oorzaken van dyslexie

De lees-/spellingproblemen zijn een gevolg van een onvolledig en/of moeizame automatisering van het lees-/spellingproces. De problemen spitsen zich toe op het vlot herkennen van de klankstructuur van woorden en het omzetten van schrift in een corresponderende klankcode. Leerlingen met dyslexie, lezen en spellen vaak langzaam en maken daarnaast soms veel fouten. De problemen nemen toe naarmate de lees- of spellingtaak complexer wordt en bij tijdsdruk of spanning. Veel leerlingen bij wie dyslexie wordt vastgesteld, hebben problemen met het snel ophalen van informatie uit het langetermijngeheugen. Benoemsnelheid is dus een goede voorspeller voor leesproblemen. De precieze oorzaak van dyslexie is wetenschappelijk nog niet aangetoond. Wel is er sprake van een erfelijke component. Als een ouder dyslectisch is, heeft een leerling ongeveer 40% kans er ook aanleg voor te hebben.

Dyslexie kan voorkomen in combinatie met andere leerstoornissen, zoals dyscalculie, ADHD, ASS, motorische stoornissen (DCD) en spraak-/taalstoornissen. Dit wordt comorbiditeit genoemd. Wanneer er één stoornis is vastgesteld, is het belangrijk dat de andere niet over het hoofd wordt gezien en dat niet alle problemen aan de ene stoornis worden toegekend. Elke stoornis heeft een specifieke aanpak nodig. Voor dyslexie is deze gericht op lees- en spellingtaken. Om een juiste begeleiding te kunnen bieden is het evident om een goed beeld te hebben voor bijkomende factoren die het lezen en spellen beïnvloeden.

1.3. De mogelijke gevolgen van dyslexie

De mogelijke gevolgen van dyslexie kunnen groot zijn, zowel op didactisch gebied als sociaal-emotioneel gebied. Een laag leestempo leidt soms tot problemen met begrijpend lezen. De ontwikkeling van de woordenschat kan achterblijven doordat leerlingen minder lezen. Ook kan het gevolgen hebben voor het schrijven van teksten, waarbij spellingproblemen het uitwerken van ideeën of het uiteenzetten van een verhaallijn, belemmeren.

Dyslexie heeft invloed op het hele cognitieve functioneren, op de informatieverwerking en, indien laat gesignaleerd, op de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Lees-/spellingproblemen kunnen voor de nodige frustratie zorgen. Deze frustratie kan tot uiting komen in emotionele problemen of in gedragsproblemen. Het niet goed kunnen lezen en/of spellen heeft invloed op het gevoel van eigenwaarde en kan ertoe leiden dat de lees- en schrijfmotivatie van de leerling afneemt.

Hoofdstuk 2: Signalering

Het volgen van de lees- en spellingontwikkeling is evident bij het signaleren van leerlingen met zwakke lees- en/of spellingvaardigheden. In de bovenbouw (6 t/m 8) wordt het voor leerlingen met een lees- en/of spellingachterstand steeds lastiger om verschillende lessen goed te kunnen volgen. Het is de taak van de school om de begeleiding af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerling.

2.1 Signalering risicoleerlingen leerjaar 1 en 2

Om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van lezen en spelling te monitoren, wordt er gebruik gemaakt van:

- observaties m.b.v. de leerlijnen van ParnasSys
- screening beginnende geletterdheid (CPS)

Toets	Meetmoment			
	okt/nov	jan/feb	maart/april	mei/jun
Screening Beginnende geletterdheid (CPS): <ul style="list-style-type: none">- receptieve letterkennis- benoemsnelheid cijfers en letters	leerjaar 2		leerjaar 2	

De leerkracht evalueert en analyseert de toetsgegevens. Deze gegevens worden gebruikt om de begeleiding van de leerlingen te vervolgen of aan te passen. Voor verdere uitleg over de begeleiding, zie [paragraaf 3.1.](#)

Naast de toetsgegevens zijn de observaties van de leerkracht van belang. De signalen passend bij leerlingen van leerjaar 1 en 2 met lees- en/of spellingsproblemen of dyslexie:

- dyslexie in de familie;
- moeite met spraak/taalproductie, zoals woordvindingsmoeilijkheden;
- moeite met auditieve analyse en/of synthese, foneemmanipulatie en/of -identificatie;
- moeite met kleuren, namen, dagen van de week;
- weinig interesse in letters;
- moeite met rijmen, versjes onthouden;

2.2. Signalering risicoleerlingen leerjaar 3

Om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van lezen en spelling te monitoren, wordt er gebruik gemaakt van:

- methodegebonden toetsen:
Veilig Lereren Lezen
- methodeonafhankelijke toetsen:
AVI, DMT, Spelling (Cito 3.0)

Toets	Meetmoment			
	okt/nov	jan/feb	apr	mei/jun
AVI		alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
DMT		alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
Herfstsignalering	alle leerlingen			
Wintersignalering		alle leerlingen		
Lentesignalering			alle leerlingen	
Eindsignalering				alle leerlingen
Spelling 3.0		alle leerlingen		alle leerlingen

De leerkracht evalueert en analyseert de toetsgegevens. Deze gegevens worden gebruikt om de begeleiding van de leerlingen te vervolgen of aan te passen. Voor verdere uitleg over de begeleiding, zie [paragraaf 3.2](#).

Naast de toetsgegevens zijn de observaties van de leerkracht van belang. De signalen passend bij leerlingen van leerjaar 3 met lees- en/of spellingsproblemen of dyslexie, op het gebied van:

- letterkennis:
 - traag en/of foutief benoemen van letters;
 - traag en/of foutief schrijven van letters;
 - weglaten/verwisselen/toevoegen van bepaalde letters in woorden.
- leesvaardigheid:
 - traag en/of fout lezen van (losse) woorden;
 - spellend of radend lezen;
 - het niet vloeiend lezen van teksten.
- spellingvaardigheid:
 - traag en/of fout spellen van klankzuivere woorden;
 - het niet goed onthouden en spellen van spellingpatronen of letter opeenvolgingen;
 - kennis van spellingregels wordt niet goed toegepast;
 - fouten worden niet door de leerling zelf gecorrigeerd.

2.3. Signalering risicoleerlingen leerjaar 4

Om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van lezen en spelling te monitoren, wordt er gebruik gemaakt van:

- methodegebonden toetsen:
 - Taal Actief Spelling woordendictee
 - Taal Actief Spelling zinnendictee
- methodeonafhankelijke toetsen:
 - AVI, DMT, Spelling, Begrijpend Lezen (Cito 3.0)

Toets	Meetmoment			
	okt/nov	jan/feb	apr	mei/jun
AVI	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
DMT	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
Spelling 3.0		alle leerlingen		alle leerlingen
Begrijpend lezen 3.0				alle leerlingen

De leerkracht evalueert en analyseert de toetsgegevens. Deze gegevens worden gebruikt om de begeleiding van de leerlingen te vervolgen of aan te passen. Voor verdere uitleg over de begeleiding, zie [paragraaf 3.3.](#)

Naast de toetsgegevens zijn de observaties van de leerkracht van belang. De signalen passend bij leerlingen van leerjaar 1 en 2 met lees- en/of spellingsproblemen of dyslexie, op het gebied van:

- leesvaardigheid:
 - hekel aan hardop lezen;
 - lang spellend of veel radend lezen;
 - woorden overslaan, delen van woorden weglaten;
 - woorden die hetzelfde klinken door elkaar halen;
 - verschil leesvermogen en verhaal begrijpen.
- spellingvaardigheid:
 - schrijftempo, doorhalingen, slecht leesbaar handschrift;
 - werken onder tijdsdruk;
 - spellingregels worden niet goed toegepast;
 - fouten worden niet door de leerling zelf gecorrigeerd.

2.4. Signalering risicoleerlingen leerjaar 5 tot en met 8

Om de ontwikkeling van de leerlingen op het gebied van lezen en spelling te monitoren, wordt er gebruik gemaakt van:

- methodegebonden toetsen:
 - Taal Actief Spelling woordendictee
 - Taal Actief Spelling zinnendictee
 - Taal Actief Spelling werkwoordendictee (vanaf medio leerjaar 6)
- methodeonafhankelijke toetsen:
 - AVI, DMT, Spelling, Spelling werkwoorden, Begrijpend Lezen (Cito 3.0)

Toets	Meetmoment			
	okt/nov	jan/feb	apr	mei/jun
AVI	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
DMT	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen	leerlingen met IV en V score	alle leerlingen
Spelling 3.0		alle leerlingen		alle leerlingen
Spelling werkwoorden 3.0		alle leerlingen vanaf groep 7		alle leerlingen vanaf groep 7
Begrijpend lezen 3.0		alle leerlingen		alle leerlingen

De leerkracht evalueert en analyseert de toetsgegevens. Deze gegevens worden gebruikt om de begeleiding van de leerlingen te vervolgen of aan te passen. Voor verdere uitleg over de begeleiding, zie [paragraaf 3.4.](#)

Naast de toetsgegevens zijn de observaties van de leerkracht van belang. De signalen passend bij leerlingen van leerjaar 5 t/m 8 met lees- en/of spellingsproblemen of dyslexie zijn te merken aan een toenemende weerstand tegen leestaken en/of toenemende faalangst en kenmerken die opvallen bij:

- het hardop lezen (traag, spellend, veel fouten);
- de spelling (veel fouten, fonetisch spellen, regels slecht onthouden);
- het schrijven (traag, onleesbaar);
- taken die te maken hebben met snel benoemen en/of de belasting van het verbale korte termijn geheugen (geschiedenis, topografie);

2.5. Registratie en observatie

De leerkracht monitort de lees- en spellingontwikkeling in een groepsplan Technisch lezen en groepsplan Spelling en beschrijft de aanpak/begeleiding en stuurt bij waar nodig (zie ook hoofdstuk 3 Begeleiding). Naast toetsen, geven ook observaties een goed beeld van de lees- en spellingvaardigheden. Een middel om deze vaardigheden in kaart te brengen is het afnemen van een leesanalyse, en/of een spellingobservatie (inclusief diagnostisch spellingsgesprek).

Bij een vermoeden van een lees-/spellingproblematiek of dyslexie wordt er een individueel handelingsplan opgezet voor de leerling. Een goed bijgehouden leerlingdossier is essentieel voor aanmelding voor de vergoedingsregeling dyslexie. De volgende afspraken gelden hierbij:

- nadat een leerling twee keer IV of V-score op DMT en daarnaast het AVI-niveau passend bij zijn leeftijd niet behaalt, wordt er een plan opgesteld;
- in overleg met de Intern Begeleider bij tegenvallende resultaten betreffende lezen en/of spelling kan een plan worden opgesteld.

Hoofdstuk 3: Begeleiding risicoleerlingen

Leerlingen bij wie risicofactoren met betrekking tot lees- en/of spellingproblemen of mondelinge taalontwikkeling zijn vastgesteld, behoeven een consequente en systematische taalstimulering. Bij elk leerjaar zijn er verschillende interventies mogelijk bij de aanpak op zorgniveau 2 (extra zorg in de groepssituatie door de groepsleerkracht) en zorgniveau 3 (specifieke interventies uitgevoerd en/of ondersteund door de zorgspecialist in de school).

Zorgniveau	Onderwijs-continuüm	Continuüm van zorg	Wie?	Hulp op dit niveau
Niveau 1	Basis-arrangement	Goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband 1. Kwaliteit instructiegedrag en klassenmanagement 2. Juist gebruik van effectieve methodes voor lezen en spelling 3. Gebruik leerlingvolgsysteem	Groepsleerkracht	Goed lees- en spellingonderwijs met aandacht voor verschillen in leerbehoeften
Niveau 2	Intensief arrangement	Extra zorg in de groepssituatie door uitbreiding van instructie- en oefentijd 4. Vaststellen van potentiële uitvallers en aanpak binnen de klas	Groepsleerkracht	Intensivering van lees- en/of spellingonderwijs door uitbreiding van instructie- en oefentijd
Niveau 3	Zeer intensief arrangement	Specifieke interventies ondersteund en/of uitgevoerd door de zorgspecialist in de school 5. Vaststellen leerlingen met ernstige lees- en/of spellingproblemen en instructie individueel of in kleine groepjes 6. Vaststellen van achterstand en hardnekkigheid: vermoeden dyslexie	Groepsleerkracht en/of leesspecialist	Verdere intensivering van het lees- en/of spellingonderwijs door inzet van specifieke interventies
Niveau 4	Zeer intensief arrangement + zorg	Diagnostiek en behandeling in zorginstituut 7. Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek) 8. Gespecialiseerde dyslexiebehandeling	Externe behandelaar	Externe behandeling

figuur 1: Continuüm van zorg (Struiksmā, geciteerd in Druenen, Gijzel, Scheltinga & Verhoeven, 2012)

3.1 Begeleiding in leerjaar 1-2

Als er sprake is van een zwakke of problematische taalontwikkeling bij leerlingen in leerjaar 1 dan moeten vooral eerst de aspecten van de mondelinge taalontwikkeling in de schoolsituatie gestimuleerd worden (zinsvorming, woordvorming, actieve woordenschat en rijmen). Deze activiteiten zullen bij voorkeur uitgevoerd worden in een kleine groep leerlingen. De materialen die hierbij gebruikt worden zijn de verschillende taalprogramma's (o.a. Schatkist, Bereslim, Kleuteruniversiteit en de CPS-map). Tevens worden de leerlingen van leerjaar 1 door de logopediste gescreend, zodat er tijdig gesignaleerd kan worden of een leerling meer hulp nodig heeft.

3.1.1. BOUW!

Wanneer leerlingen laag scoren op de Screening Beginnende geletterdheid (CPS) of als vanuit observaties blijkt dat het automatiseren van het lezen moeizaam gaat, kan het programma BOUW! ingezet worden. Het online programma helpt leerlingen inzicht te krijgen in alfabetische principes als teken-klankkoppeling en fonemisch bewustzijn. Bouw! is in leerjaar 2 in te zetten om leerlingen positieve ervaringen te laten opdoen met leesonderwijs. De leerling wordt begeleid door een tutor, waarbij individuele begeleiding inoefening, directe feedback en emotionele ondersteuning kenmerkend zijn. Door middel van tussentoetsen wordt bepaald wat een leerling beheerst en welke leerstof nog herhaald moet worden.

3.2 Begeleiding in leerjaar 3

In leerjaar 3 worden de leerlingen aan de hand van de gegevens vanuit de toetsen en herfst-/winter-/lentesignalering verdeeld in niveaugroepen. De risicoleerlingen worden opnieuw in kaart gebracht, zodat er interventie kan plaatsvinden. De leerling volgt dan de 'ster-aanpak' vanuit VLL, waarbij meer instructie, meer leertijd en meer oefentijd (minimaal één uur per week) ingepland wordt. Bij deze extra leertijd wordt er aandacht besteed aan de klankvorm, de geschreven vorm en de relatie daartussen en wordt er geoefend op letter-, woord-, zins- en tekstniveau. Daarnaast is er voldoende aandacht voor (procesgerichte) feedback en lees- en spellingmotivatie.

Wanneer een leerling een zwak fonemisch bewustzijn of moeite met letters benoemen heeft, is het van belang deze extra begeleiding te richten op:

- opbouw in moeilijkheidsgraad van de taakeisen;
- samenhang met letters en woorden lezen;
- systematisch aanbod van de letters;
- multisensorieel aanbod;
- geïntegreerd aanbod van letter in woorden;
- tempooverhoging.

Op het moment dat er gewerkt moet worden aan de leesvaardigheid kan er bij de extra begeleiding gedacht worden aan:

- 'eerst goed, dan snel';
- tempooverhoging met aandacht voor accuratesse;
- aandacht voor woordstructuur;
- herhaald lezen;
- transfer van woord- naar tekstniveau;
- hardop lezen;
- daarnaast stillezen en duo-lezen;
- wisselrijtjes of connectrijtjes (zie ook [paragraaf 3.2.1.](#));
- flitsoefeningen of tempooverhoging;
- zingend lezen;
- inzet van ICT;
- inzet van Bouw!

De aanpak ziet er als volgt specifiek uit voor leerlingen met een beperkte spellingvaardigheid:

- aandacht voor spellingbewustzijn;
- aandacht voor fonologische vaardigheden;
- uitspreken wat je schrijft;
- inprenten met context van het verhaal.

Als effectieve aanvulling van de klassikale leesinstructie wordt er gekozen voor het inzetten van tutorlezen. Dit bevordert vloeiend lezen en heeft een positief effect voor de leesmotivatie en het zelfvertrouwen (zie ook paragraaf [3.2.2.](#)).

Wanneer de interventie en aanpak op zorgniveau 2 niet genoeg toereikend is voor de leerling, kan een aanpak op niveau 3 nodig zijn. Indien (leeszwakke)leerlingen nog geen BOUW! hebben gehad, kan dit worden ingezet, zie paragraaf [3.1.1.](#) In leerjaar 3 kan het ingezet worden voor leerlingen die moeite hebben het tempo van de klas te volgen. Tevens kan het interventieprogramma Connect ingezet worden, zie paragraaf [3.2.1.](#) Aan het eind van leerjaar 3 kunnen leerlingen die bij de laatste officiële meting een onvoldoende score behalen, aangemeld worden voor een periode bij Lezenderwijs (een extra ondersteuning van 8 weken op het gebied van lezen). Dit gebeurt in overleg met de Intern begeleider. Tevens kan de hulp van de Remedial Teacher worden ingeroepen om in leerjaar 4 sterker te kunnen starten.

Ouders worden bij bovenstaande begeleiding altijd op de hoogte gehouden en worden gevraagd om ook thuis intensief te oefenen.

De intensieve begeleiding in de klas staat beschreven binnen een groepsplan. Leerlingen die werken binnen het intensieve arrangement worden uitvoerig beschreven en geëvalueerd. Na ieder meetmoment vergelijken de leerkracht en de Intern Begeleider de toetsresultaten met de resultaten van de voorgaande meting en stellen vast wat het effect was van de extra begeleiding. Per leerling wordt besloten of deze extra begeleiding moet worden voortgezet of dat de leerling de groepslessen zonder begeleiding kan volgen. Indien nodig wordt er een individueel handelingsplan opgezet.

3.2.1. Connect

Connect is een interventieprogramma voor probleemlezers. Het bestaat uit drie delen die alle drie bedoeld zijn voor zeer frequente interventie (minimaal drie keer per week gedurende minimaal 20 minuten), individueel of in een kleine groep:

1. Connect Klanken en Letters (september-februari groep 3): hierbij staan de doelen klankbewustzijn, letter-klankkoppeling en aanvankelijke leeshandeling centraal. In een sessie staat steeds één letter centraal. Deze letter wordt op verschillende manieren aangeboden, vanuit verschillende zintuigen en zowel geïsoleerd als in woorden. Gedurende drie achtereenvolgende sessies in een week wordt met dezelfde letter gewerkt.

2. Connect Woordherkenning (februari-april groep 3): hierbij staan de doelen 'volledig omzetten van alle letters binnen woorden om tot adequate woordherkenning te komen', 'het leren lezen van medeklinkerverbindingen' en 'meerlettergrepige woorden' centraal. De sessies zijn bedoeld voor leerlingen die bijna alle letters vlot en goed kunnen benoemen, maar moeite hebben met de volledige omzetting van alle letters binnen een woord. Het is gericht op de verbetering van woorden met medeklinkerclusters, tweelettergrepige woorden en meerlettergrepige woorden. Nauwkeurig lezen is hierbij belangrijker dan vlot lezen.

3. Connect Vloeiend lezen (april groep 3-groep 4): hierbij staan de doelen 'automatiseren van woordherkenning' en 'vloeiend lezen van tekst' centraal. Deze sessies zijn bedoeld voor kinderen die moeite hebben met vlot lezen. Ter bevordering van deze vloeiendheid wordt gebruikgemaakt van de principes van herhaald lezen. Binnen een sessie wordt een tekst meerdere keren gelezen. Herhaald lezen voorkomt niet alleen het inslijpen van foutjes maar ook faalangst. Daarnaast helpt het bij het oefenen van directe woordherkenning en vlot leren lezen.

De draaiboeken van de Connect interventieprogramma's zijn te downloaden via de link: <https://dyslexiecentraal.nl/doen/materialen/draaiboeken-connect>

Voor meer informatie en video's: <https://www.onderwijsdatabank.nl/49119/connect-klanken-en-letters/>

3.2.2. Tutorlezen

Tutorlezen is een vorm van samenwerkend leren. De tutee wordt geholpen in een één-op-één situatie door een tutor. De tutor leest voor en geeft de tutee feedback. Het is van belang dat de tutores van tevoren worden getraind, zodat zij de tutees op de juiste manier kunnen corrigeren; 4 seconden wachten en de tutee de kans geven om zichzelf te corrigeren. Hierna verbetert de tutor het woord en herhaald de tutee dit woord. De tutores komen uit een hoger leerjaar (leerjaar 7 of 8).

3.3 Begeleiding in leerjaar 4

Vanaf leerjaar 4 neemt de complexiteit van het leesproces toe. Het vak begrijpend lezen wordt vanaf het tweede deel van het schooljaar toegevoegd aan het vakkenpakket, waarbij in het begin van het leerjaar technisch lezen een belangrijk aandachtspunt blijft. De risicoleerlingen worden, met behulp van de gegevens vanuit de metingen genoemd in hoofdstuk 3 en de observaties van de leerkracht, ingedeeld in drie niveaugroepen. De risicoleerlingen worden opnieuw in kaart gebracht, zodat er interventie kan plaatsvinden. De leerling volgt dan de intensieve aanpak, vanuit de methode Estafette voor voortgezet technisch lezen. Hierbij wordt meer instructie, meer leertijd en meer oefentijd (minimaal één uur per week) ingepland. Dit gebeurt in een kleine samenstelling met de eigen leerkracht.

In deze begeleidingsperiode zal vooral het technisch lezen en spellen nog veel aandacht krijgen en zoveel mogelijk geautomatiseerd moeten worden, zodat de leerling steeds meer mogelijkheid krijgt om de aandacht te richten op begrijpend lezen. Ook is het van belang om in dit leerjaar aandacht te blijven besteden aan het hardop lezen; zeker totdat de leerling AVI-niveau E4 heeft behaald op beheersingsniveau. Een mogelijkheid hierbij is het inzetten van tutor-lezen (zie paragraaf [3.2.2.](#)) De spellingzwakke leerlingen krijgen extra instructie, middels Taal in Blokjes, bij opdrachten van Taal Actief. Ook in leerjaar vier kan extra ondersteuning worden ingezet door de Remedial Teacher, bij 'Lezenderwijs', het online programma 'Bouw!' (zie [paragraaf 3.1.1.](#)) en/of het inzetten van het interventieprogramma 'Connect' (zie [paragraaf 3.2.1.](#)).

3.3.1. Taal in Blokjes

Taal in Blokjes is een onafhankelijke methode die naast alle taalmethodes ingezet kan worden; het is een schoolversie van de F&L methode (Fonologische en Leerpsychologische methode). De methode heeft als doel preventie en interventie van lees- en spellingproblemen. De basiswerkvormen bestaan uit coderen en woorden bouwen met klankblokken. Alle klanken zijn auditief en de kleuren zijn de visuele weergave van de klanken. Door gebruik te maken van de kleuren van de verschillende klanken, wordt de klankstructuur van het taalsysteem inzichtelijk gemaakt en wordt het fonologisch bewustzijn gestimuleerd. Zie voor meer informatie: www.taalinblokjes.nl.

3.4 Begeleiding in leerjaar 5 t/m 8

Na iedere meting wordt weer gekeken of de leerlingen voldoende vooruitgang hebben geboekt. Op basis van deze bevindingen worden de leerlingen verdeeld over drie niveaugroepen en worden de risicoleerlingen opnieuw in kaart gebracht. De lees-zwakke leerlingen van leerjaar 5 blijven drie keer in de week begeleid worden d.m.v. de intensieve aanpak van de methode Estafette. Vanaf leerjaar 6 t/m 8 d.m.v. twee keer in de week Estafette. Deze begeleiding gebeurt in principe door de groepsleerkracht. Zo nodig zal de onderwijsassistent de begeleiding van een groepje op zich nemen. De spelling-zwakke leerlingen blijven begeleid worden d.m.v. de intensieve aanpak van Taal Actief (via Snappet) en de inzet van Taal in Blokjes (zie [paragraaf 3.3.1.](#)). Dit betekent dat er verlengde instructie door de leerkracht aan de instructietafel gegeven wordt.

Bij deze instructiemomenten wordt het aanbod vanuit de methode herhaald. Er wordt per keer aan één doel/strategie gewerkt. Procesgerichte feedback is hierbij van belang. Hierbij kan gedacht worden aan de volgende vragen: Welke denkstappen nemen de leerlingen? Welke strategie leidt tot een goede oplossing? Welke vooruitgang hebben de leerlingen geboekt? Welke woorden kunnen de leerlingen vlot lezen en schrijven?

Tijdens de instructiemomenten specifiek voor het technisch lezen wordt de volgende aanpak gehanteerd:

- teksten in kleine stappen en voor-koor-door aanbieden;
- herhaald lezen van teksten met aandacht voor tekstbegrip;
- oefenen op woord-, zins- en tekstniveau (lezen van woorden wordt aangeboden op tekstniveau);
- aandacht voor het schrijven van woorden, ook bij leesonderwijs (bijv. boekrecensie);

Deze specifieke aanpak wordt gehanteerd tijdens de instructiemomenten van spelling:

- samen met de leerling worden oplossingen bedacht om de problemen zoveel mogelijk te beperken. Te denken valt aan een spiekschrift of het gebruik van Taal in Blokjes;
- koppeling tussen klanken en letters zijn van belang, woorden worden voor, tijdens en na het spellen uitgesproken;
- aandacht voor het schrijven van hele woorden (niet alleen de spellingmoeilijkheid in kwestie);
- visueel dictee kan worden ingezet bij woorden met ei/ij en au/ou. De volgende oefenvorm wordt hierbij gebruikt: 1. woord bekijken 2. woord bedekken 3. leerling schrijft het woord op uit geheugen 4. schrijfwijze wordt vergeleken en indien nodig gecorrigeerd;
- aandacht voor zelfcorrectie.

Loopt een leerling na een half jaar intensieve extra ondersteuning achter in de leesontwikkeling en is er met name sprake van een automatiseringsprobleem, dan zijn er sterke aanwijzingen dat er bij die leerling sprake is van dyslexie. Bij vermoeden wordt een onderzoek ingesteld, wanneer er aan de voorwaarden is voldaan. Vanaf deze groep begint de voorbereiding voor het middelbaar onderwijs en daar is het hebben van een dyslexieverklaring van belang voor het verkrijgen van dispensatie/compensatie. Uiteraard staat het ouders vrij om zelf (op eigen kosten) een onderzoek te laten doen door een daartoe gecertificeerd psycholoog/orthopedagoog.

Mocht de intensieve aanpak voor een leerling op zorgniveau 2 niet zorgen voor voldoende ontwikkeling, wordt er opgeschaald naar interventies op zorgniveau 3. In leerjaar 4 t/m 6 kan het interventieprogramma RALFI ingezet worden.

3.4.1. RALFI

De afkorting RALFI staat voor Repeated, Assisted, Level, Feedback, Interaction en Instruction. De methode kenmerkt zich door herhaald lezen, ondersteunend lezen, waarbij het leesbegrip centraal staat. Het tekstniveau is aangepast aan de leeftijd en interesse van de kinderen. De lengte van de tekst is 100 tot 300 woorden. Het doel van RALFI lezen is het verhogen van het technisch leesniveau en het verbeteren van leesvloeiendheid.

In de praktijk wordt hetzelfde stukje tekst in vijf sessies gelezen, in een klein homogeen groepje zwakke lezers. Het is niet noodzakelijk dat de leerlingen hetzelfde AVI-niveau beheersen. Bij de tekst worden moeilijke woorden besproken (eventueel in combinatie met de Taal in Blokjes methodiek), waarna twee woorden via de CUVAR methode (besproken worden. De leerkracht observeert bij het zelf voorlezen en zegt een niet (direct) herkend woord voor. Zie voor meer informatie: <https://www.ralfilezen.nl/>

3.4.1.1. CUVAR-methode

- Aan de hand van de context van het verhaal wordt de betekenis van het woord uitgelegd. De leerkracht zegt het woord binnen verschillende contexten.
- De leerkracht zegt een aanvulzin met het te leren woord. De aanvulzin moet op veel verschillende manieren kunnen worden afgemaakt.
- De leerkracht schrijft het woord op een flap of op het bord

Hoofdstuk 4: Verwijzen specialistische dyslexiezorg

De wet op passend onderwijs en de Jeugdwet biedt de school de mogelijkheid om bij onvoldoende resultaat of bij vermoeden van ernstige dyslexie de leerling voor behandeling te verwijzen naar specialistische dyslexiezorg.

Leerlingen komen hiervoor echter alleen in aanmerking als er ernstige enkelvoudige dyslexie vastgesteld is (EED). Enkelvoudig betekent dat er geen sprake is van andere, bijkomende stoornissen of problemen. Te denken valt hierbij aan bijvoorbeeld ADHD of een andere leerstoornis. In dat geval dient eerst de bijkomende stoornis te worden aangepakt, omdat dit anders de aanpak van dyslexie kan belemmeren.

Leerlingen waarbij geen ernstige enkelvoudige dyslexie is vastgesteld, komen niet in aanmerking voor een specialistische behandeling binnen de gezondheidszorg door de gemeente.

Op KBS Franciscus blijven wij leerlingen die niet in aanmerking komen voor een dyslexieonderzoek wel intensief volgen en begeleiden. Deze leerlingen worden in het intensieve arrangement geplaatst.

4.1 Criteria ernstige dyslexie

De landelijke criteria voor het vaststellen van ernstige dyslexie is op basis van officiële toetsmomenten in januari en juni (Cito toetsen). Tussenmetingen zijn hierbij niet geldig. Leerlingen dienen op drie opeenvolgende toetsmomenten een V/E-score te hebben behaald op woordleesniveau (DMT) of drie keer een V/E-score op spelling en laag scoren op lezen. Daarnaast moet school minimaal twee perioden extra instructie en/of interventies op zorgniveau 3 hebben geboden die voldoen aan de kenmerken van effectief handelen. Deze staan beschreven in een groepsplan en individueel plan van aanpak.

Toetsresultaten op drie opeenvolgende momenten*:

3 x een V/E score op woordleesniveau

of

3 x een V/E score op spelling én 3 x D/V score op lezen

+

Begeleiding op alle zorgniveaus voldoet aan kenmerken van effectief handelen.

** Alleen metingen van officiële toetsmomenten (januari en juni) zijn toegestaan. Tussenmetingen mogen niet meetellen.*

Hoofdstuk 5: Stappenplan

Op KBS Franciscus doorlopen wij de volgende stappen gericht op de vier zorgniveau die nodig zijn om tot een diagnose of juiste behandeling te komen.

- Zorgniveau 1: Goed lees- en spellingonderwijs in klassenverband;
- Zorgniveau 2: Extra zorg in de groepsituatie door de groepsleerkracht;
- Zorgniveau 3: Specifieke interventies uitgevoerd en/of ondersteund door de zorgspecialist in de school;
- Zorgniveau 4: Diagnostiek en behandeling;

Stappenplan zorgniveau voor zwakke speller/lezers

Zorgniveau	Stap
Zorgniveau 1: Goed lees- en spellingonderwijs <ul style="list-style-type: none">• Leestijd• Kwaliteit instructiegedrag• Klassenmanagement• Juist en effectief gebruik van methodes• Toetsen en monitoren	Groepsplan lezen en spelling Werken binnen 3 arrangementen
Zorgniveau 2: Extra begeleiding en instructie (zwakste 25%)	Extra instructie en begeleiding inoefening. Onderwijsaanbod wordt geïntensiverd. Deze leerlingen hebben behoefte aan extra herhaling van de leerstof om nieuwe lees- en spellingsmoeilijkheden aan te leren of om eerder verworven kennis te onderhouden. <ul style="list-style-type: none">• Meer instructie, meer leertijd en meer oefentijd (minimaal één uur per week);• Instructie in kleine groep;• Thuis leeskilometers maken;• inzet Taal in Blokjes;• inzet tutorlezen; Materiaal: materialen uit de lees-spellingmethode en Taal in Blokjes.
Zorgniveau 3: Zeer intensieve begeleiding (zwakste 10 %)	Extra intensieve en systematische aanpak. Leerkracht en leesspecialist/IB/RT stemmen met elkaar af over de inhoud en de aanpak. Zeer intensieve begeleiding met een aanvullend lees- en/of spellingprogramma. Minimaal 1 uur per week als aanvulling op de gewone lees- of spellingsles Extra ondersteuning: <ul style="list-style-type: none">• Leeskliniek/RT;• Thuis leeskilometers maken;• RALFI of Connect lezen in de klas met leerkracht;• BOUW!

<p>Zorgniveau 4: Diagnostiek en behandeling in zorginstituut</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen van dyslexie (psychodiagnostisch onderzoek) • Afstemming onderwijs-zorg 	<p>Aanmelden voor onderzoek. Zie criteria. NB: In de individuele plannen van aanpak moet naast de doelen/inhoud/organisatie en middelen duidelijk worden vermeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Extra oefentijd (min. 1 uur extra per week); • Individueel of met max 2 leerlingen oefenen; • Met wie er is geoefend (leerkracht/RT of ond. ass); • Wat er geoefend is; • Welke materiaal zijn gebruikt; • Een uitgebreide evaluatie;
---	--

Aandachtspunt voor de ouders/verzorgers

Het blijft essentieel dat alle leerlingen inclusief de zeer zwakke leesleerlingen blijven oefenen. Dit betekent dat er zoveel mogelijk ook thuis aandacht wordt besteed aan het hardop lezen. Ondanks dat dit soms frustrerend kan zijn voor leerlingen die moeite hebben met lezen blijft oefenen noodzakelijk om de hardnekkigheid van leesproblemen vast te kunnen stellen voor een volgende stap naar een diagnose en/of verklaring.

Hoofdstuk 6: Compensatie en begeleiding

6.1 Compensatie en dispensatie op school

Er kan op verschillende manieren compensatie en dispensatie geboden worden aan kinderen met een dyslexieverklaring. Compensatie is een tegemoetkoming aan de leerbelemmering van de leerling (laag of traag leesniveau). Bij compenserende maatregelen wordt de lees- en/of spellingtaak verlicht; de taak wordt wel door de leerling uitgevoerd. Bij dispenserende maatregelen krijgt de leerling ontheffing van bepaalde opdrachten; de leerling hoeft (een deel) van de taak niet uit te voeren. De compensatie bestaat op het leesgebied van zaakvakken en begrijpend lezen meestal uit het voorlezen van teksten door anderen of met behulp van een voorleesprogramma op de computer. De Cito-toetsen zijn op de schooldrive te beluisteren. In overleg met de IB'er wordt besloten of de toetsen voorgelezen worden. Dit wordt niet vanzelfsprekend toegepast (zie [bijlage 2](#)). Bij leerlingen die met Snappet werken kan de voorleesfunctie worden aangezet. Dit betekent dat de opgaven bij rekenen en spelling kunnen worden voorgelezen.

De leerkracht neemt de (aangetoonde of veronderstelde) dyslectische problematiek van de leerling serieus. De leerkracht praat waar mogelijk met de leerling over het leren en de moeilijkheden die zich kunnen voordoen bij allerlei leertaken. Bij de zelfstandige taakuitvoering wordt de nadruk gelegd op kwaliteit, niet op kwantiteit. Bij trage leerlingen kan het aantal opgaven beperkt worden (dispensatie). Leerlingen met een dyslexieverklaring leggen afspraken over het gebruik van eventuele hulpmiddelen, vast op een dyslexiekaart (zie bijlage 1). Deze kaart wordt samen met de leerling opgesteld, om vervolgens te communiceren naar ouders.

6.2 Begeleiding buiten de school

Ouders kunnen in de thuissituatie een belangrijke rol spelen in de begeleiding van hun kind. Naast het stimuleren van het lezen, kunnen zij ook een externe logopedist of Remedial Teacher inschakelen. Deze hulp zal door de ouders moeten worden bekostigd. Hierbij is het van belang dat er een goede afstemming is met de school over de begeleiding.

6.3 Voortgezet onderwijs

Soms is dyslexie nog niet vastgesteld in het basisonderwijs. Dit kan komen doordat de leerling het tot dan toe zonder hulp heeft kunnen redden. Vaak zijn het leerlingen met een groot compenserend vermogen die dankzij hun intelligentie en doorzettingsvermogen door het basisonderwijs zijn gekomen. De meeste van hen beschikken ook over een groter verbaal leervermogen waarmee zij hun zwakke technische leesvaardigheid hebben gemaskeerd.

Bij bovenstaande leerlingen kan dyslexie pas aan het licht komen bij het leren van grammatica en rijtjes voor de vreemde talen of met de signaleringstoets die in de brugklas wordt afgenomen. De uitslag van de toets wijst uit of er sprake is van een lees- en/of spellingachterstand en of verder onderzoek nodig is.

Zorgvuldig oriënteren op scholen voor het Voortgezet Onderwijs is belangrijk. Hierdoor kunnen ouders vroegtijdig zien wat het dyslexiebeleid van een school is en of hun kind daar de juiste begeleiding kan krijgen.

Bronnen

Bouwman, T. (2019) *Map workshop Taal in Blokjes 2019 voor Kerry van den Beld, KBS Franciscus, Maarssen*. F&L Methode B.V.

Duim, J.W. (z.d.) *Ralfilezen.nl*. Geraadpleegd op 8 februari 2021, van <https://www.ralfilezen.nl/>

Druenen, M, Gijssel, M, Scheltinga, F. & Verhoeven, L. (2012) *Leesproblemen en dyslexie in het basisonderwijs. Handreiking voor aankomende leerkrachten*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands

F & L Expertisecentrum (z.d.) *Taal in Blokjes*. Geraadpleegd op 8 februari 2021, van <https://www.fenlexpertisecentrum.nl/taal-in-blokjes/>

Gijssel, M., Scheltinga, F., Van Dreunen, M. & Verhoeven, L. (2011) *Protocol leesproblemen en Dyslexie voor groep 3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Gijssel, M., Scheltinga, F., Van Dreunen, M. & Verhoeven, L. (2011) *Protocol leesproblemen en Dyslexie voor groep 4*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Lexima (z.d.) *Bouw!* Geraadpleegd op 8 februari 2021, van <https://www.lexima.nl/preventie/bouw>

Scheltinga, F., Gijssel, M., Van Dreunen, M. & Verhoeven, L. (2011) *Protocol leesproblemen en Dyslexie voor groep 5 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

SDN, De Jong, P. F., De Bree, E. H., Henneman, K., Kleijnen, R., Loykens, E. H. M., Rolak, M., Struiksma, A. J. C, Verhoeven, L., & Wijnen, F. N. K. (2016). *Dyslexie: diagnostiek en behandeling*. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland.

Swart, E., & Van der Hoeven, J. (2019). *Welke effect heeft tutorlezen op de ontwikkeling van de technische leesvaardigheid?* Geraadpleegd op 22 februari 2021, van <https://wij-leren.nl/tutorlezen-invloed-ontwikkeling-technische-leesvaardigheid.php>

Bijlagen

- Bijlage 1: Leerling dyslexiekaart
- Bijlage 2: Afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie
- Bijlage 3: Extra bronnen informatie dyslexie

Bijlage 1: Dyslexiekaart

Naam:
Schooljaar:
Groep:
Leerkracht(en):

Katholieke Basisschool
Franciscus

Algemeen	
Ingesproken teksten bij taal, geschiedenis en aardrijkskunde Programma 'Read and Write'	
Spellingcontrole op de computer/tablet	
Gebruik tafelkaart waarbij de sommen die beheerst worden weggehaald zijn	
Spijkschrift voor spelling	
Alleen voorbereide leesbeurten	
Verminderde schriftelijke taakverwerking bij	
Vergrote versie van samenvattingen / topo	
Gebruik van bestaand stappenplan (bijvoorbeeld van Opdidakt) bij spelling	
Nieuwsbegrip: <ul style="list-style-type: none">- Teksten samen met "maatje" lezen- Teksten voorgelezen door computer	
Remediëren	
Intensieve groep bij spelling	√
Intensieve groep Estafette	√
Intensieve groep Begrijpend lezen	
Eigen leerlijn spelling (OPP)	
CONNECT lezen	
RALFI-lezen	
Tutorlezen	
Extra lezen: stillezen, plezier lezen, hardop lezen	
Toetsen	
Meer tijd	√
Vergroten	
Begrijpend lezen: op de computer en/of vergroot	
Voorlezen/ digitaal van de toets CITO Rekenen-Wiskunde	
Toets in meerdere delen afnemen	
Compensatie bij toets begrijpend lezen – i.o. met IB	

Thuis	
Leuke leesboeken lezen	
Hardop lezen	
Oefenen op de computer	
Teksten nieuwsbegrip met ouder lezen	

✓ is standaard voor alle dyslecten

Opmerkingen

Evaluatie schooljaar 20.. - 20..

Bijlage 2: Afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie

Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie

Voor de vergelijkbaarheid van de resultaten adviseert Cito om de toetsen van het Cito Volgsysteem primair onderwijs af te nemen volgens de voorgeschreven richtlijnen. Alleen dan is er een goed inzicht in de vaardigheid van de leerlingen en kan men betrouwbare interpretaties doen. Er kunnen echter omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om toch bepaalde aanpassingen te doen. Hieronder worden de hulpmiddelen en aanpassingen die zijn toegestaan bij leerlingen met dyslexie, zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden beschreven:

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de LVS-toetsen

Hulpmiddelen

Bij de papieren varianten van LVS-toetsen zijn geen hulpmiddelen beschikbaar. De digitale varianten van de toetsen Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden en Spelling beschikken over auditieve ondersteuning. Begrijpend lezen is vanuit Cito niet auditief ondersteund. Als school hebben wij deze toetsen in laten spreken, zodat deze ook aan de leerlingen met dyslexie kunnen worden voorgelezen. Wanneer leerlingen dermate moeite hebben met begrijpend lezen, kan dit in overleg met de intern begeleider afgesproken worden. Bij het registreren van de toetsen moet vermeld worden dat de scores van de toetsen niet goed te interpreteren zijn.

Aanpassingen

- **Algemeen**
Voor de LVS-toetsen - met uitzondering van de toetsen op het gebied van technisch lezen - zijn de volgende aanpassingen mogelijk:
 - extra afnametijd
 - toets in meerdere delen afnemen (bijvoorbeeld in drie of vier keer, in plaats van twee keer)
 - vergroten van de teksten van A4 naar A3
- **Rekenen-Wiskunde**
Bij de toetsen Rekenen-Wiskunde is naast de algemene aanpassingen nog de volgende aanpassing mogelijk:
 - teksten voorlezen aan leerlingen met dyslexie, zoals dit standaard gebeurt bij de toetsen voor leerjaar 3 en 4. Het heeft de voorkeur om bij deze leerlingen de toetsen digitaal af te nemen om te voorkomen dat u bijvoorbeeld door uw stemgebruik die leerlingen onbewust hints geeft.
- **Begrijpend lezen**
 - Als uit de dagelijkse lespraktijk blijkt dat de dyslectische leerling wel tot 'tekstbegrip' komt als de tekst voorgelezen wordt dan kiezen wij er op school voor om de teksten te laten voorlezen middels de ingesproken versie op de Drive. Dit gebeurt altijd in overleg met de IB'er en wordt vastgelegd in de rapportage over de toets. Er moet vermeld worden dat de toetsuitslagen lastig te interpreteren zijn in vergelijking met de vastgestelde normen.

Bijlage 3: Extra informatie dyslexie

Voor meer informatie omtrent dyslexie verwijzen wij naar de volgende bronnen:

- dyslexiecentraal.nl
- stichtingdyslexienederland.nl

De volgende links zijn genoemd in bovenstaand document en hebben te maken met leesproblemen en/of de aanpak daarvan:

- <https://dyslexiecentraal.nl/doen/materialen/draaiboeken-connect>
- <https://www.onderwijsdatabank.nl/49119/connect-klanken-en-letters/>
- www.taalinblokjes.nl
- <https://www.ralfilezen.nl/>